

**Зозуляк Ольга,
докторка юридичних наук, професорка,
головна наукова співробітниця
Лабораторії проблем корпоративного права
імені акад. В. В. Луця
Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України
ORCID: 0000-0002-6108-4442**

УДК 347. 1

DOI: 10.69724/2786-8834-2024-2-2-45-57

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ДОКТРИНИ ПРИВАТНОГО ПРАВА ПРО ПІДПРИЄМНИЦЬКІ ЮРИДИЧНІ ОСОБИ

Зозуляк Ольга. Тенденції розвитку законодавства та доктрини приватного права про підприємницькі юридичні особи

Анотація

У науковій статті порушено питання окреслення напрямів розвитку цивільного та корпоративного законодавства України щодо юридичних осіб загалом та підприємницьких зокрема, визначення організаційно-правових форм юридичних осіб у світлі рекодифікації Цивільного кодексу України.

Авторка статті підтримує ідею, закладену у Концепції оновлення Цивільного кодексу України в частині того, що правову регламентацію організаційно-правових форм слід розвивати в напрямі замкнутого переліку організаційно-правових форм юридичних осіб – товариств і установ. Наголошується на необхідності систематизації тих юридичних осіб, що входять до організаційно-правової форми «установа», адже заклади, фонди, окремі юридичні особи публічного права, що діють в організаційно-правовій формі установи, різняться за своїм правовим становищем та на сьогодні врегульовані недостатньо.

Зроблено висновок щодо необхідності посилення ролі Цивільного кодексу України у визначенні правового статусу юридичних осіб публічного права шляхом закріплення в Кодексі норм, які б вказували на фундаментальний характер положень приватного права при регламентації організаційно-правових форм юридичних осіб публічного права.

Наголошується, що в основі розуміння поняття «підприємницька юридична особа» лежать два критерії: 1) діяльність з метою отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками; 2) виникнення в засновників особливого виду майнових та особистих прав, які прийнято називати корпоративними правами.

Вказується на потребу розмежування корпоративних та членських правовідносин, що виникають у підприємницьких і непідприємницьких товариствах відповідно. У статті через застосування критерію «ступеня повноти прав» зроблено висновок, що підстав для отождолення членських і корпоративних правовідносин немає. Зміст членських прав у непідпри-

емницьких товариствах складають немайнові права, тобто один з елементів корпоративних прав учасників підприємницьких товариств. Певні майнові інтереси, якщо такі й виникають у невідприємницьких товариствах, за загальним правилом, вписуються в конструкцію «не отримати більше, ніж вкладено».

Наголошується також на потребі удосконалення ст. 96¹ Цивільного кодексу України щодо визначення корпоративних прав, вказується на необхідності визначення ступеня деталізації регулювання статусу підприємницьких юридичних осіб на рівні ЦК України, зокрема, в частині повернення у структуру ЦК України норм про акціонерні товариства та товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю.

Ключові слова: *суб'єкти цивільного права, корпоративне право, юридична особа, корпорація, товариство, підприємницьке товариство, установа, споживче товариство, організаційно-правова форма.*

Постановка проблеми

В Україні триває рекодифікація ЦК України (далі – ЦК України) – складний процес, обумовлений значним обсягом прогресивних напрацювань, які мають бути втілені в цивільному законодавстві. Можна сміливо заявити про те, що зміни тією чи іншою мірою торкнуться всіх положень чинного ЦК України, а тому відповідні напрацювання здійснюються з поділом на певні напрями, за якими ведеться рекодифікаційна робота.

Одним з надважливих векторів є той, що пов'язаний з реформуванням інституту юридичної особи. Як слушно вказується у цивілістичній літературі, «становлення українського законодавства, що регулювало юридичні особи, було суперечливим, і таким залишається понині. Спірність правового регулювання юридичних осіб та їх діяльності свідчать про необхідність кардинального перегляду всього законодавчого масиву, що регулює юридичні особи»¹.

Справді, питання регулювання інституту юридичних осіб протягом багатьох років залишаються одними із надскладних у доктрині приватного права, та, ніколи не відзначаючись єдністю підходів серед дослідників, завжди перебувають в центрі прискіпливої уваги фахівців. Прогресивність реформи загальних норм ЦК України про юридичні особи обумовлюватиме тенденції законодавства і про окремі їх види та підвиди, з огляду на що слід з особливою увагою підходити до реформування положень Кодексу щодо юридичних осіб, розпочинаючи з фундаментальних норм, якими визначається їх правовий статус, видова характеристика, організаційно-правові форми та ряд інших важливих питань.

Аналіз останніх публікацій та досліджень

Питання правового регулювання юридичних осіб виступали предметом досліджень багатьох вітчизняних учених у сфері цивільного та корпоративного права,

¹ Спасибо-Фатеева І. В. Шлях становлення деяких юридичних осіб в Україні: питання правового статусу та наслідки суперечливого регулювання. Проблеми цивільного права та процесу: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. 99-й річниці від дня народження О. А. Пушкіна (м. Вінниця, 24 трав. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. правових наук України; Харків. обл. осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України. Вінниця: ХНУВС, 2024. С. 89–94.

таких як В. І. Борисова, В. А. Василюєва, О. М. Вінник, А. С. Довгерт, Ю. М. Жорнокуй, А. В. Зеліско, В. М. Зубар, О. Р. Кібенко, В. В. Кочин, О. О. Кот, В. М. Кравчук, Н. С. Кузнєцова, І. М. Кучеренко, В. В. Лудь, Р. А. Майданик, Л. В. Сіщук, С. О. Сліпченко, І. В. Спасибо-Фатєєва, О. І. Харитоновна, О. С. Яворська та ін. Водночас оновлення цивільного законодавства та адаптація його до законодавства країн ЄС обумовлюють потребу звернення до питань регламентації юридичних осіб загалом та їх різновидів зокрема.

Формулювання мети статті

Метою цієї статті є визначення тенденцій розвитку законодавства та доктрини корпоративного права про підприємницькі юридичні особи, з фокусом на основних моментах розвитку законодавства про юридичні особи загалом.

Викладення основного матеріалу

Якість реформи ЦК України про підприємницькі юридичні особи напряму залежить від реформи юридичних осіб в цілому, а тому перед тим, як перейти до характеристики тенденцій розвитку законодавства саме про підприємницькі організації, зупинимось на ключових моментах щодо удосконалення норм про юридичні особи як родове поняття.

Саме тому далі в межах цієї статті перейдемо до короткого огляду основних напрямів реформи інституту юридичної особи.

1. Удосконалення правового становища юридичних осіб публічного права. У межах зазначеного вважаємо за необхідне посилити роль ЦК України у визначенні правового статусу юридичних осіб публічного права шляхом закріплення в Кодексі норм, які б вказували на фундаментальний характер положень приватного права при регламентації інституту юридичної особи публічного права (функціонування юридичних осіб публічного права у тих організаційно-правових формах, у яких створюються юридичні особи приватного права; пропорційного розподілу нормативного матеріалу в частині регулювання статусу юридичних осіб публічного права на рівні ЦК України та на рівні інших законів, якими регламентується правове становище тієї чи іншої юридичної особи публічного права; необхідність удосконалення законодавчого підходу щодо поділу юридичних осіб на юридичні особи публічного права та приватного права; нормативне закріплення ключових елементів правового статусу юридичної особи публічного права з урахуванням подвійної правової природи юридичних осіб публічного права, їх приватно-публічної сутності.

2. Питання щодо закритого (вичерпного) переліку організаційно-правових форм юридичних осіб.

Бачення розробників Концепції розвитку оновлення ЦК України² з приводу організаційно-правових форм юридичних осіб пов'язане із замкнутим (вичерпним) переліком організаційно-правових форм юридичних осіб – товариств і установ. Вищенаведений шлях розвитку законодавства щодо організаційно-правових форм

² Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.

юридичних осіб позитивно сприймається провідними фахівцями у сфері цивільного права. Так, ідея щодо повернення до початкового задуму класифікації юридичних осіб лише на дві організаційно-правові форми підтримується професором І. В. Спасибо-Фатєєвою³.

Погоджуючись із підходом щодо закріплення двох організаційно-правових форм юридичних осіб, про що ми уже наголошували в публікаціях за вищевказаною тематикою⁴, слід проводити також реформування пов'язаних інститутів і зробити передусім усе для максимального «безболісного» переформатування підприємств з урахуванням змін, що пропонуються в частині організаційно-правових форм юридичних осіб.

Стосовно цього моменту, то варіант реформування законодавства про підприємства запропоновано у проєкті Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період»⁵. Власне, цим законопроектом саме визначаються організаційні та правові засади функціонування та діяльності підприємств та їх об'єднань протягом перехідного періоду.

3. Регламентация правового становища об'єднань юридичних осіб.

Проєктом Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період»⁶ пропонується нова редакція ч. 1 ст. 83 ЦК України, а саме: «Юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ, об'єднань юридичних осіб та в інших формах, установлених законом».

Така законодавча новація, втілена в проєкті, певним чином не узгоджується з думкою авторів Концепції в частині того, що перелік організаційно-правових форм юридичних осіб повинен бути закритим та включати в себе установи та товариства. Зважаючи на це, варто зробити такі застереження: по-перше, у цій статті й надалі міститься словосполучення «інші організаційно-правові форми», яке, сподіваємося, після завершення перехідного періоду буде виключене.

По-друге, об'єднання юридичних осіб названі самостійною організаційно-правовою формою юридичних осіб. Це означає, що вони за критерієм устрою мають

³ Спасибо-Фатєєва І. В. Щодо реформування регулювання юридичних осіб. Учасники цивільних відносин: новації рекодифікації цивільного (приватного) права України : матеріали XIX наук.-практ. конф., присвяч. 99-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 12 берез. 2021 р.). Харків: Право, 2021. С. 43–45.

⁴ Зозуляк О. І. Парута Ю. І. Тенденції розвитку законодавства та доктрини приватного права щодо організаційно-правових форм юридичних осіб. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. 2024. № 65. С. 21–30.

⁵ Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період № 6013: проєкт Закону. URL.: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-osoblivosti-regulyuvannya-pidpriemnitskoi-diyalnosti-okremikh-vidiv-yuridichnikh-osib-ta-ikh-obednan-ur-perekhidniy-period>

⁶ Там само.

певні риси, що відрізняють їх від установ або товариств, або ж є проміжним варіантом між першими та другими, проте це не так. Специфіка їх устрою (а саме устрій юридичної особи відмежовує товариства від установ) не характеризується такими особливостями, щоб можна було вказати їх як третю поименовану організаційно-правову форму юридичних осіб. Безумовно, потреба у регламентації правового становища об'єднань юридичних осіб у перехідний період є, проте очевидно, що не як самостійної організаційно-правової форми юридичної особи.

4. Необхідність реформування законодавства про установи.

Величезною групою юридичних осіб є ті, що входять до організаційно-правової форми установ. Це заклади, фонди, окремі юридичні особи публічного права, які різняться за своїм правовим становищем, а також мають колізійне та недостатнє регулювання на рівні положень спеціальних законодавчих актів. У ЦК України відсутні якісні норми про установу та її різновиди, що потребує суттєвих доопрацювань.

Вказані питання щодо удосконалення законодавчого регулювання про юридичні особи в рамках ЦК України є визначальними в контексті удосконалення законодавства про підприємницькі юридичні особи. Далі ж перейдемо до ключових питань, які стосуються регулювання саме підприємницьких юридичних осіб на рівні ЦК України. Тут також рухатимемось шляхом розкриття основних напрямів реформування законодавства про підприємницькі юридичні особи, які послідовно розкриємо далі у цій статті.

1. Питання щодо легального закріплення поняття «підприємницька юридична особа».

Моделюючи сутність підприємницької юридичної особи, слід звернутись до дефініції «корпорація», яке є синонімом до вищезазначеного поняття. Найбільш універсальне визначення корпорації, яке, по суті, можна ототожнити з категорією «підприємницька юридична особа», запропоноване В. А. Васильєвою. Обравши відповідні кваліфікуючі критерії, науковець до юридичних осіб корпоративного типу відносить всі види юридичних осіб, які створені з метою отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками, і в результаті створення яких у засновників виникає особливий вид майнових та особистих прав, які прийнято називати корпоративними правами⁷.

Це визначення можна характеризувати за двома критеріями:

- 1) створення корпорації із метою отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками;
- 2) виникнення в засновників особливого виду майнових та особистих прав, які прийнято називати корпоративними правами.

⁷ Васильєва В. А. Проблеми розвитку корпоративного права. Приватне право. 2013. № 1. С. 135–145.; Васильєва В. А. Основні поняття корпоративного права та поняття корпорації. Корпоративне право Австрії та України: монографія. Васильєва В. А., Ковалишин О. Р., Вікторія Робертсон [та ін.]; за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2015. С. 125–135. С. 135–142.

Саме таке розуміння підприємницької юридичної особи слід закласти при реформі положень ЦК України в даній сфері. Вважаємо також, що в тих нормах ЦК України, де регламентується видова характеристика товариств за метою діяльності на підприємницькі та непідприємницькі, варто закріпити поняття корпорації як синоніма до поняття «підприємницьке товариство». Це дозволило б законодавчо закріпити тезу про те, що підприємницьке товариство (корпорація) – це та юридична особа, що має корпоративний устрій, тобто за організаційно-правовою формою є товариством, в учасників якої виникає вся сукупність корпоративних прав, та яка діє з метою одержання прибутку й наступного його розподілу між учасниками.

2. Необхідність удосконалення класифікаційних критеріїв поділу юридичних осіб на підприємницькі та непідприємницькі.

При удосконаленні нормативної регламентації підприємницьких юридичних осіб однозначно постане питання зміни підходів щодо окреслення видів конкретних юридичних осіб, які належать до вказаного різновиду юридичних осіб. Загальний вектор щодо видової характеристики підприємницьких юридичних осіб повинен бути визначений на рівні ЦК України, принаймні щодо тих видів юридичних осіб, які є об'єднувальними для відповідних підвидів, що мають регламентацію у профільних законодавчих актах.

Відштовхуючись від тези про те, що підприємницька юридична особа (корпорація) діє з метою отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками, то непідприємницька – діє з метою одержання прибутку, але без його подальшого розподілу, що є логічним дихотомічним поділом досліджуваних нами цивілістичних категорій.

Таким чином, вважаємо, що найоптимальнішим напрямом удосконалення класифікаційних критеріїв відмежування непідприємницьких юридичних осіб від підприємницьких буде передусім вказівка на нерозподіл між учасниками одержаного прибутку, а вже далі – конкретизація щодо спрямування цього прибутку на досягнення відповідної мети діяльності непідприємницької юридичної особи. Однозначний і чіткий класифікаційний критерій в частині розмежування підприємницьких і непідприємницьких юридичних осіб, що має бути закладений на рівні ЦК України, сприятиме розвитку спеціального законодавства у сфері конкретних різновидів юридичних осіб у тому ж ключі, у якому скеровані базові норми Кодексу.

3. Розмежування корпоративних і членських правовідносин.

Порушене вище питання щодо поділу юридичних осіб на підприємницькі та непідприємницькі прямо пов'язане з питанням співвідношення корпоративних і членських правовідносин. Вказана проблема у доктрині корпоративного права не є новою, а кілька років тому розпочалася нова хвиля наукових пошуків за цією проблематикою, особливо після ряду правових висновків Верховного Суду, де в правах членів певних різновидів непідприємницьких товариств суд знаходив ознаки корпоративних прав, появи умовного терміна «навколокорпоративні відносини»,

що впливало на зміщення процесуальних аспектів розгляду спорів за позовами членів непідприємницького товариства в бік господарського процесу. Але в наведеному присутня не тільки господарсько-процесуальна сторона для наукового аналізу, а й матеріально-правова, адже йдеться про ототожнення корпоративних і членських правовідносин та відповідно прав, які виникають з участі в підприємницьких товариствах і членства у непідприємницьких товариствах.

Стан дослідження даних різновидів правовідносин обумовлений процесом їх ототожнення, що, серед іншого, спричинено уніфікацією, яка має місце сьогодні у законодавстві в частині регламентації правового статусу деяких різновидів непідприємницьких товариств (наприклад, товариств споживчої кооперації); «перетинання» певних прав, які виникають у членів виробничих кооперативів як підприємницьких товариств і кооперативів, що належать до непідприємницьких товариств. Відносини членства в непідприємницьких товариствах можна характеризувати з двох позицій: перша з них пов'язана з тим, що членство є родовою категорією, через яку виокремлюється група юридичних осіб, які функціонують на засадах членства (участі) й іменуються товариством з усіма можливими різновидами підприємницьких і непідприємницьких товариств, які регламентовані чинним законодавством. Цей критерій важливий у тому аспекті, що він дозволяє відмежувати окреслену вище групу юридичних осіб, яка побудована на так званих корпоративних засадах, від іншої групи юридичних осіб, яка побудована на унітарних засадах і для якої нехарактерний корпоративний устрій. Водночас такий критерій родового значення відносин членства в юридичній особі корисний з позицій відмежування товариств від установ, проте не дозволяє здійснити розмежування корпоративних і членських правовідносин, тому тут на допомогу приходить інший підхід. В його основі лежить критерій, який для цієї мети є більш оптимальним, – це критерій ступеня повноти прав, які складаються з відносин участі в підприємницьких товариствах і прав, які складаються з відносин членства у непідприємницьких товариствах, детально розроблений у працях А. В. Смітюха⁸. Через застосування критерію ступеня повноти прав при характеристиці членських правовідносин і порівняння їх із корпоративними правовідносинами вдається з'ясувати, які ж права та, відповідно, обов'язки виникають у членів непідприємницького товариства, і порівняти їх із тими правами та обов'язками, які виникають в учасника підприємницького товариства, тобто корпоративними правами та обов'язками. Неоднорідність непідприємницьких товариств обумовлює той факт, що у них найчастіше виникають такі права, для яких характерною є виключно управлінська складова, але є й товариства, права членів яких пов'язані з виникненням і певних майнових елементів.

Важливим аспектом при дослідженні правової природи і сутності прав, які виникають у непідприємницьких товариствах, буде також категорія інтересу, з яким члени таких товариств вступають у відповідне товариство. Проте в цьому разі слід

⁸ Смітюх А. В. Корпоративні та членські права та правовідносини у світлі новітньої практики Великої Палати Верховного Суду. Правова держава. 2020. № 38. С. 55–63.

погодитися з позицією, яка висловлюється у правовій літературі з приводу того, що така майнова вигода є умовною та не дозволяє отримати більше, ніж вклав член товариства, що кардинально відрізняє майновий інтерес, з яким вступає член не-підприємницького товариства в товариство, від інтересу учасника підприємницького товариства, який має намір отримати більше, ніж вклав, – прибуток. І ця ознака, попри неоднорідність членства, суттєво відрізняє його від участі у підприємницьких товариствах⁹. Саме в цій відмінності і вдається розкрити специфіку прав членів непідприємницького товариства через конструкцію прав за формулою «не отримати більше, ніж вкладено».

Наведене свідчить також про те, що для членських правовідносин у непідприємницьких товариствах характерний усічений комплекс прав, який проявляється у немайнових (управлінських) правах. Управлінські права члена непідприємницького товариства, безумовно, мають схожість із немайними правами учасника підприємницького товариства як елемента корпоративних прав, але є за своєю суттю та порядком реалізації в разі простішими. Подальше вивчення спорідненості у правовій природі немайнових прав члена непідприємницького товариства та немайнових прав учасника підприємницького товариства дасть змогу напрацювати пропозиції щодо удосконалення законодавства в частині управління як підприємницькими, так і непідприємницькими товариствами з урахуванням принципу рівності прав членів непідприємницького товариства та принципу пропорційності здійснення учасниками прав відповідно до розміру часток (акцій) у статутному капіталі підприємницького товариства.

У ключі порушеної тут проблематики неможливо оминати увагою ті законодавчі норми, у яких все ж йдеться про окремі майнові права членів споживчих кооперативів, наприклад, «право отримати свої пайові та інші внески та дивіденди на них і майно товариства у випадку його ліквідації», про що йдеться в Законі України «Про споживчу кооперацію». Справді, тут можна простежити певні процеси уніфікації у регламентації правового становища підприємницьких і непідприємницьких кооперативів, проте в даному разі такі законодавчі норми слід характеризувати через конструкцію мети їх діяльності. Який шлях обере законодавець у близькому майбутньому – визначити складно, можливо, буде застосовано певний «компромісний» підхід і запровадження різновиду кооперативів на стику поєднання в них особливостей підприємницьких і непідприємницьких кооперативів, у яких стерті чіткі грані між першими та другими. Очевидно, і специфіка членства в такому кооперативі буде іншою, на межі членських і корпоративних відносин. У будь-якому разі, якщо подібний формат юридичної особи буде затребуваний засновниками, то він має право на існування.

Таким чином, з аналізу чинного законодавства та через застосування критерію ступеня повноти прав, підстав для ототожнення членських і корпоративних право-

⁹ Кузик В. Особливості інституту членства у непідприємницьких товариствах. Актуальні проблеми правознавства. 2022. № 3. С. 107–114.

відносин немає. Зміст членських прав у невідприємницьких товариствах складають немайнові права, тобто один з елементів корпоративних прав учасників підприємницьких товариств. Певні майнові інтереси, якщо такі й виникають у невідприємницьких товариствах, за загальним правилом, вписуються в конструкцію «не отримати більше, ніж вкладено».

4. Удосконалення норм ЦК України в частині визначення корпоративних прав.

Оскільки, як ми наголошували вище, розуміння поняття «підприємницька юридична особа» серед іншого пов'язане з виникненням в її учасників прав особливого виду – корпоративних прав, тому в цьому контексті важливо наголосити й на правильному законодавчому підході до їх розуміння. У липні 2022 р. у ЦК України було включено ст. 96–1, яка має назву «Права учасників (засновників, акціонерів, пайовиків) юридичних осіб (корпоративні права)». Попри необхідність включення в Кодекс вказаної норми, підхід щодо визначення корпоративних прав, який у ній відображений, є непослідовним та у своєму змісті містить суперечливі підходи, що дозволило фахівцям досить критично оцінити вказані зміни¹⁰. Серед основних неоднозначних моментів цієї статті варто вказати на ототожнення категорій «учасник», «засновник» і «пайовик» юридичної особи; порушення логіки щодо моменту виникнення участі, яка в юридичній особі пов'язується з моментом її державної реєстрації у визначеному законом порядку.

Вказане дозволяє погодитись із застереженнями І. В. Спасибо-Фатєєвої з приводу того, що «відповідні зміни у ст. 96 ЦК України очікуваної реформації не привнесли, оскільки суттєві помилки до визначення поняття корпоративних прав, корпоративних правовідносин та їх учасників, а також інших моментів не дозволили вивести рівень регулювання на якісно новий»¹¹. Вважаємо, що така критика є повністю виправданою, а вказана нещодавня редакція ст. 96 ЦК України потребує відповідних змін і підведення під сучасне розуміння корпоративних прав, що, зрештою вплине й на розуміння самої юридичної особи як організації, в межах якої в учасників такі права виникають.

5. Визначення ступеня деталізації регулювання підприємницьких юридичних осіб на рівні ЦК України.

ЦК України має стати основою для регламентації найпоширеніших різновидів підприємницьких юридичних осіб, а регулювання специфіки відносин, що складаються в тому чи іншому їх виді, має логічно розвиватися в межах спеціальних за-

¹⁰ Жорнокуй Ю. М. Реформа цивільного законодавства чи повернення в 1990-ті роки : актуальність одного питання. Матеріали XXI науково-практичної конференції «Цивільне право: проблеми теорії та правозастосування», присвяченої 101-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора, член-кореспондента АН УРСР, ректора Харківського юридичного інституту (1962–1987 р. р.) В. П. Маслова Харків. 17 лютого 2023. С. 52–57.;

¹¹ Спасибо-Фатєєва І. В. Свіжий погляд на цивільні та оточуючі їх правовідносини. Проблеми цивільного права та процесу. Матеріали міжн. наук. практ. конф., присвяч. 98 й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., О. А. Пушкіна. Харків, 2023. С. 102–108.

конодавчих актів. У зв'язку з цим хочемо наголосити на необхідності включення в ЦК України необґрунтовано виключених статей щодо акціонерних товариств і товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, в яких будуть закріплені фундаментальні положення щодо таких видів господарських товариств з деталізацією їх правового становища у профільних законах, що дозволить Кодексу зберігати базову регулюючу функцію щодо всіх видів юридичних осіб.

Висновки

Підсумовуючи вищенаведене, варто наголосити, що реформа інституту підприємницької юридичної особи залежить від реформи положень ЦК України про юридичні особи загалом. При цьому основні напрями реформування положень про юридичну особу включають питання замкнутого переліку організаційно-правових форм юридичних осіб, деталізації правового статусу установ та їх різновидів, включення в положення Кодексу норм щодо регламентації статусу об'єднань юридичних осіб, посиленні регулюючої ролі Кодексу у визначенні статусу юридичних осіб публічного права.

Реформа інституту підприємницької юридичної особи пов'язана з удосконаленням законодавчого підходу щодо вказаного поняття через ознаки мети одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками, а також виникнення в учасників такої юридичної особи корпоративних прав, удосконаленням класифікаційних критеріїв поділу підприємницьких і не підприємницьких юридичних осіб на основі принципу розподілу прибутку у перших та спрямуванні його на реалізацію мети у других.

Важливим є також установлення чітких критеріїв у розмежуванні корпоративних і членських правовідносин, удосконалення визначення корпоративних прав у рамках ЦК України, а також зміцнення ролі Кодексу в регулюванні підприємницьких юридичних осіб шляхом повернення в його структуру фундаментальних положень про акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю.

REFERENCES

Legislation

1. Proekt zakonu Ukrainy «Pro osoblyvosti reguluvannya pidpryyemnyczkoyi diyalnosti okremykh vydiv yurydychnykh osib ta yix obyednan u perexidnyj period 6013» [Draft Law of Ukraine «On Peculiarities of Regulation of Entrepreneurial Activity of Certain Types of Legal Entities and Their Associations in the Transition Period 6013»]: Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-osoblyvosti-reguluvannya-pidpriemnitskoi-diyalnosti-okremikh-vidiv-yuridichnikh-osib-ta-ikh-obednan-u-perekhidny-period> (accessed: 20.07.2024) [in Ukrainian].

Bibliography

Edited books

2. Kontseptsiia onovlennia Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy (2020). The concept of updating the Civil Code of Ukraine. (128 p.). Kyiv [in Ukrainian].

3. Vasylyeva V. A. (2015). Osnovni poniattia korporatyvnoho prava ta poniattia korporatsii [Basic concepts of corporate law and the concept of corporation] Korporatyvne pravo Avstrii ta Ukrainy – Corporate law of Austria and Ukraine: monograph. (pp. 125–135, pp. 135–142). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].

Journal articles

4. Kuzyk V. (2022). Osoblyvosti instytutu chlenstva u nepidpriemnytskykh tovarystvakh – Peculiarities of the institution of membership in non-entrepreneurial societies: Actual problems of jurisprudence. №3 (pp. 107–114) [in Ukrainian].
5. Smitiukh A. V. (2020). Korporatyvni ta chlenski prava ta pravovidnosyny u svitli novitnoi praktyky Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu – Corporate and membership rights and legal relations in the light of the latest practice of the Grand Chamber of the Supreme Court: Legal state №38 (pp. 55–63) [in Ukrainian].
6. Vasylyeva V. A. (2013). Problemy rozvytku korporatyvnoho prava [Problems of the development of corporate law] Private law. №1 (pp. 135–145) [in Ukrainian].
7. Zozuliak O. I. Paruta Yu. I. (2024). Tendentsii rozvytku zakonodavstva ta doktryny pryvatnoho prava shchodo orhanizatsiino-pravovykh form yurydychnykh osib – Trends in the development of legislation and doctrine of private law regarding organizational and legal forms of legal entities : Actual problems of improving the current legislation of Ukraine №65. (pp. 21–30) [in Ukrainian].

Conference materials

8. Spasybo-Fatyeyeva I. V. (2021). Shodo reformuvannya regulyuvannya yurydychnykh osib [Regarding the reform of the regulation of legal entities] Uchasnyky cyvilnykh vidnosyn: novaciyi rekodyfikatsiyi cyvilnogo (pryvatnoho) prava Ukrayiny – Participants of Civil Relations: Innovations in the Recodification of Civil (Private) Law of Ukraine: Proceedings of the XIX Scientific and Practical Conference dedicated on the 99-th anniversary of birth of prof. V. P. Maslov (pp. 43–45). Kharkiv [in Ukrainian].
9. Spasybo-Fatyeyeva I. V. (2021). Shodo reformuvannya regulyuvannya yurydychnykh osib [Regarding the reform of the regulation of legal entities] Uchasnyky cyvilnykh vidnosyn: novaciyi rekodyfikatsiyi cyvilnogo (pryvatnoho) prava Ukrayiny – Participants of Civil Relations: Innovations in the Recodification of Civil (Private) Law of Ukraine: Proceedings of the XIX Scientific and Practical Conference dedicated on the 99-th anniversary of birth of prof. V. P. Maslov (pp. 43–45). Kharkiv [in Ukrainian].
10. Spasybo-Fatyeyeva I. V. (2023). Svizhyi pohliad na tsyvilni ta otochuiuchi yikh pravovidnosyny – A fresh look at civil and legal relations surrounding them: Problems of civil law and process. Materials of international of science practice conf., dedicate. 98th anniversary since the day of birth. doctor of law Sciences, Prof. O. A. Pushkina (pp. 102–108). Kharkiv [in Ukrainian].

11. Zhornokui Yu. (2023). Reforma tsyvilnoho zakonodavstva chy povnennia v 1990-ti roky: aktualnist odnogo pytannia – Civil law reform or a return to the 1990s: the relevance of one issue: Proceedings of the XXI Scientific and Practical Conference dedicated on the 101st anniversary of birth of prof. V. P. Maslov (pp. 52–57). Kharkiv [in Ukrainian].

Olha Zozuliak

Doctor of Law, Professor,

Chief Researcher

Academician V. V. Lutsya

Laboratory of Corporate Law Problems

Academician F. H. Burchak

Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship

National Academy of Legal Sciences of Ukraine

(Kyiv)

ORCID: 0000-0002-6108-4442

Zozuliak Olha. Trends in the development of legislation and the doctrine of private law on entrepreneurial legal entities

Abstract

The scientific article raises the question of outlining the direction of development of civil and corporate legislation of Ukraine regarding legal entities in general and business, in particular. The definition of legal forms of legal entities in the light of the recodification of the Civil Code of Ukraine.

The author of the article supports the idea laid down in the Concept of updating the Civil Code of Ukraine in the part that the legal regulation of organizational and legal forms should be developed in the direction of a closed list of organizational and legal forms of legal entities – societies and institutions. The need to systematize those legal entities that are part of the legal form of «institution» is emphasized, because institutions, funds, and individual legal entities of public law operating in the legal form of the institution differ in their legal status and are not sufficiently regulated today.

It is concluded that it is necessary to strengthen the role of the Civil Code of Ukraine in determining the legal status of legal entities of public law by enshrining in the Code norms that would indicate the fundamental nature of the provisions of private law in regulating the organizational and legal forms of legal entities of public law.

It is noted that the basis of understanding the concept of an entrepreneurial legal entity are two criteria: activities for profit and its subsequent distribution between participants; the emergence of the founders of a special type of property and personal rights, which are called corporate rights.

It is indicated on the need to distinguish between corporate and membership legal relations arising in entrepreneurial and non-entrepreneurial societies. In the article, due to the application of the criterion of «degree of completeness of rights», it was concluded that there are no grounds for identifying membership and corporate legal relations. The content of membership rights in non-entrepreneurial societies is non-property rights, that is, one of the elements of the corporate rights of participants in entrepreneurial societies. Certain property interests, if any, arise in non-entrepreneurial societies, as a general rule, fit into the design «not to get more than invested».

It also emphasized the need to improve Art. 96¹ of the Civil Code of Ukraine regarding the definition of corporate rights, the need to determine the degree of detail of regulation of entrepreneurial legal entities at the level of the Civil Code of Ukraine, in particular in terms of returning to the structure of the Civil Code of Ukraine the norms on joint-stock companies and limited and additional liability companies.

Keywords: *subjects of civil law, corporate law, legal entity, corporation, partnership, entrepreneurial society, institution, consumer society, organizational and legal form.*